

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

5-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urinbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Qurbonova Marg'uba</i> O'ZBEK TILI VA TIL SIYOSATI: TARIXIY EVOLYUTSIYA VA ZAMONAVIY OMMALASHTIRISH VOSITALARI	13-15
<i>Polvanov Azim Kuchkarovich</i> AMIR TEMUR QO'SHINIDA HARBIY TA'MINOT VA ASKAR SAFARBARLIGINING MANBALARDA YORITILISHI	16-21
<i>Esnazarova Zulfiya Baltashovna</i> QORAQALPOQLARNING SHAHAR MADANIYATI (1873 – 1924)	22-27
<i>Axmedov Shaxzod Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTONDAGI YOSHLAR TASHKILOTLARI FAOLIYATI TARIXIDAN (1991 – 2017-yillar)	28-36
<i>Mamajonov Alisher, Alisherov Abduvohid</i> IKKINCHI JAHON URUSHI JANG MAYDONLARIDA ANDIJONLIK RAHBAR XODIMLARining ISHTIROKI	37-43
<i>Mamasaidov Lutfillo Payzullo o'g'li</i> XALQ TA'LIMI SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA HAMKORLIK ALOQALARI	44-47
<i>Asadova Ra'no Baymanovna</i> INNOVATIVE APPROACHES TO URBAN PLANNING AND TOURISM INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN NEW UZBEKISTAN (CASE STUDY OF INDIA'S EXPERIENCE)	48-52
<i>Esanova Nilufar</i> 1991-2024 YILLARDA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING SANOAT SOHASIDA HAMKORLIGI: NATIJALAR VA ISTIQBOLLAR (HINDISTON VA XITOIY MAMLAKATLARI MISOLIDA)	53-56
<i>Abdug'aniyev Bekzod Abduvali o'g'li</i> O'ZBEK XONLIKLARI VA USMONLI DAVLATI HUKMDORI SULTON SULAYMON O'RTASIDAGI SIYOSIY ALOQALAR	57-64
<i>Xudoyberdiyev Axrorboy Nabi o'g'li</i> HUDUDIIY YONDASHUV ASOSIDA YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISH: QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA	65-70
<i>Zokirjanov Mirzohid Shuxrat o'g'li</i> XIX ASRNING IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA BOKU NEFT SANOATINING ROSSIYA IQTISODIIY HAYOTIDA TUTGAN O'RNI	71-74
<i>Xudayberdiyev Utkir Toshmuradovich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA TOSHG'UZOR-BOYSUN-QUMQO'RG'ON TEMIR YO'LINING QURILISHI VA UNING IJTIMOIIY-IQTISODIIY AHAMIYATI	75-80
<i>O'rmonov Husniddin Baxriddin o'g'li</i> ULUG' VATAN URUSHINING DASTLABKI YILLARIDA O'ZBEKISTON SANOATI	81-88

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Urdushev Xamrakul, Sirojiddin Eshanqulov

MEVA-SABZAVOTCHILIK KLASSTERLARI:

EKSPORTGA YO'NALTIRILGAN RIVOJLANISH 89-98

Maxammadaliyeva Muslimaxon Sherali qizi

MOBIL ILOVALAR ORQALI XIZMAT KO'RSATISH:

QULAYLIKMI YOKI NAZORAT VOSITASIMI? 99-104

Xakkulov Akbar Uralovich

MARKAZIY BANK FOIZ SIYOSATINING BANKLARNING FOIZ RISKIGA TA'SIRI 105-111

Amonov Mehridin Oromiddinovich

TADBIRKORLIK FAOLIYATINI BOSHQARISHDA RAHBARLIK USLUBI:

AVTOKRATIK RAHBARLAR 112-117

Ismoilova Dilfuza Ibodullayevna

HUDUDLARDA AHOLI SALOMATLIGINI TA'MINLANGANLIK DARAJASINI

BAHOLASH USULLARI VA MEZONLARI 118-125

Yangiboyev Rustam Berdiyarovich

TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIGINI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI 126-131

Ollanazarov Bekmurod Davlatmurotovich

DXSH LOYIHALARIDA INVESTITSION KRAUDFANDING MODELIDAN

FOYDALANISH ORQALI INVESTITSION FAOLLIKNI OSHIRISH VA UNI TURISTIK

XIZMATLAR KO'RSATISH SOHASIDA QO'LLASH ISTIQBOLLARI 132-143

Eshqobilova Nigoraxon, Qurbonova Safiyabonu

DAVLAT BUDJETINING DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHNING

NAZARIY ASOSLARI 144-150

Umronov Eldorbek Sodirovich

HUDUDLARDA INNOVATSION XIZMATLAR TURLARI RIVOJLANISHINING

EKZOGEN VA ENDOGEN OMILLARI, ULAR TASNIFI VA KO'RSATKICHLARI 151-159

Turgunov Jasurbek, Siddikova Farangiz

OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR DEVELOPING A GREEN ECONOMY

IN UZBEKISTAN 160-172

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Ahmedova Dilrabo

YOSHLARNING MA'NAVIY-AXLOQIY QIYOFASINING SHAKLLANISHIGA TARIXIY

JARAYONLARNING TA'SIRI 173-177

Raxmatova Xolidaxon Xolikovna

NAQSHBANDIYLIKDAGI MUROSA FALSAFASIGA OID QARASHLARINING

FALSAFIY TAHLILI 178-184

Kurbonaliyev Ural Xatamovich

ZAMONAVIY AXLOQIY INQIROZ SHAROITIDA ABU MUHAMMAD ABDULLOH

DORIMIY MEROSINING YOSHLAR MA'NAVIYATINI YUKSALTIRISHDAGI ROLI 185-189

Soipova Mavjuda Karimjanovna

FAZL IBN AHMAD TA'LIMOTIDA BILISH MASALASI 190-194

<i>Jabborova Saodat Sattorovna</i> MA'NAVIYAT DAVLAT VA JAMIYAT RIVOJLANISHINING ASOSI	195-198
<i>Fayziyev Xurshid Jumayevich</i> VOLTER FALSAFIY QARASHLARIDA FRANSIYADA AGRAR MUNOSABATLAR TAHLILI	199-204
<i>Olimova Moxinur Ravshanbek qizi</i> YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA MA'NAVIYATNING O'RNI	205-208
<i>Usarkulov Oybek</i> O'ZBEKISTON VA JANUBIY KOREYA O'RTASIDAGI MADANIY, ILMIY-TEXNIKAVIY ALOQALARNING IJTIMOIIY AHAMIYATI	209-214
<i>Majidov Sodiqjon Sadullayevich</i> IJTIMOIY ZIDDIYATLAR VA IJTIMOIIY FALSAFIY TALQINLAR	215-218
<i>Абдуллаева Икбола Мохировна</i> КНИГА – КАК ОДИН ИЗ ОСНОВНЫХ ВИДОВ ИСКУССТВА – ИСКУССТВО СЛОВА	219-226
<i>Yusupova Ranoxon Tolibjonovna</i> MUHANDISLIK TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY- FALSAFIY OMILLARI	227-230
<i>Turabova Sevara Kattaqulovna</i> GLOBAL MEHNAT BOZORIDA SOFT SKILLS VA IJTIMOIIY ONGNING STRATEGIK INTEGRATSIYASI	231-235
<i>Rustamov Ramz Rizoqulovich</i> DESTRUKTIV TARG'IBOT TA'SIRIDAN HIMOYALANISHDA TANQIDIY TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH AHAMIYATI	236-240
<i>Aslanov Said Karimovich</i> TIZIMLI YONDASHUV VA BOSHQARUV FAOLIYATING O'ZORO ALOQADORLIGI	241-244
<i>G'aniyev Elbek Abdizoitovich</i> YOSHLARDA AXLOQIIY INQIROZ KUCHAYISHIDA OMMAVIIY AXBOROT VOSITALARINING ROLI	245-248
<i>Bozarov Dilmurod Mirzarasulovich</i> SINERGETIKANING ONTOLOGIK MUAMMOLARNI HAL ETISHDAGI O'RNI	249-252
<i>Ochilova Nigora Ruzimuratovna</i> GLOBAL MUAMMOLARNI BARTARAF ETISHDA XALQARO KUCHLAR BIRLASHUVINING AHAMIYATI	253-258
<i>Azimov Ozod Mamatkulovich</i> YOSHLARDA EKOESTETIK DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISHNING FALSAFIY ASOSLARI	259-264
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> TARIXIIY MANBALARDA YOSH MUTAXASSISLARNI RIVOJLANTIRISH HAQIDAGI QARASHLAR	265-271
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Мамбетов Сердар Ахмедович</i> СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА РУССКИХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ НА КАРАКАЛПАКСКИЙ ЯЗЫК	272-280

<i>Qurbanova Hilola Maqsadbek qizi</i> PRACTICAL NEEDS' ANALYSIS OF SOME BILINGUAL STUDENTS	281-288
<i>Rakhmonova Yulduz Khusanovna</i> A HETEROGENEOUS LEGACY: EXAMINING HEMINGWAY'S STYLE IN HIS LATER YEARS	289-295
<i>Yakubova Nilufar Egamberganovna</i> ESKI O'ZBEK TILIDA TAF'IL QOLIPLI O'ZLASHMALAR	296-301
<i>Sadullayeva Muxlisa Xamrayevna</i> ZAMONAVIY O'ZBEK HIKOYALARIDA BADIY KONFLIKT MASALASI	302-307
<i>Shomurodova Shahlo, Axmedjanova Farida</i> MARGARET DRABBLING "THE MILLSTONE" ASARIDAGI NOYOB KO'RINISH	308-311
<i>Nazarov Sardor Shamurodovich</i> A COMPARATIVE STUDY OF THE STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH AND UZBEK WORD COMBINATIONS	312-315
<i>Otajonova Dildor Baxtiyarovna</i> HAQORAT VA TAHDIDLAR BILAN BOG'LIQ DA'VOLARNI SUD-LINGVISTIK EKSPERTIZADAN O'TKAZISH ALGORITMI	316-325
<i>Файзуллина Наргиза Дамировна</i> СОВРЕМЕННЫЕ СИНОНИМЫ И ТЕРМИНЫ КОМПЬЮТЕРНО-ИГРОВОГО СЛЕНГА В РУССКОМ ЯЗЫКЕ	326-331
<i>Sodiqova Dinora Ilhom qizi</i> ANALYSIS OF PRINCIPLES OF CONVEYING FEELINGS CONCERNING LITERARY TRANSLATION	332-337
<i>Nazimova Himmatoy</i> "DEV" VA "YALMOG'IZ" OBRAZI ETIMOLOGIYASI, KELIB CHIQISHI VA MADANIY ILDIZLARI TAHLILI	338-342
<i>Arziqulova Xurshida, Mustanova Shohista</i> SHARQ VA G'ARB DRAMATURGIYASI: MADANIY ALOQALAR VA ILHOM MANBALARI	343-348
<i>Azizova Feruza Rejavalievna</i> TA'LIM JARAYONIDA INNOVATSION G'OYALAR VA TEXNOLOGIYALARNI JORIY QILISH ZAMONAVIY TA'LIMNING BOSH STRATEGIYASI	349-353
<i>Agzamova Gulrux Ravshan qizi</i> XITOIY TILIDAGI MUHOJIRAT ATAMALARINING UMUMIY VA XUSUSIY BELGILARI	354-358
<i>Sherkulov Sardor Komilovich</i> SOCIAL PROBLEMS IN THE WORKS OF THOMAS HARDY: AN INVESTIGATION OF CLASS INEQUALITY, GENDER AND INDUSTRIALIZATION	359-364
<i>Rasulov Zubaydullo, G'ayratova Oybegim</i> DISKURS — LINGUAPRAMAGMATIK YONDASHUV OBYEKTI SIFATIDA	365-368
<i>Bozorova Umida Qilichovna</i> BADIY KIRITMALARNI ROSSIYADA O'RGANILISHI	369-372
<i>Nuriddinova Huriyat Baxtiyorovna</i> TOPISHMOQLARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI	373-376

Mamadiyeva Hilola

TAOM NOMLARINING TARJIMA JARAYONIDA MADANIY TAFOVUTLARNING

TA'SIRI 377-384

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Abdullayeva Nodira Odil qizi

OILAVIY (MAISHIY) ZO'RAVONLIK OMILLARI MAJMUASI 385-393

Jo'raqulov Javohir Musoqul o'g'li

TOVLAMACHILIK JINOYATINI AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN

FOYDALANIB SODIR ETISH AMALIYOTI: MUAMMO VA YECHIMLAR 394-399

Otamirzayev Oybek Murodullo o'g'li

YER OSTI SUVLARINI MUHOFAZA QILISH VA ULARDAN FOYDALANISHNING

PREDMETI VA USULLARI 400-407

Утебаев Саламат, Калбаева Эльдора

ВОПРОСЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЕ

ХУЛИГАНИЯ В НЕКОТОРЫХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ 408-413

Nuriddinov Ismoil O'lmas o'g'li

BURHONUDDIN MARG'INONIYNING "HIDOYA" ASARIDA JINOYAT VA JAZO

MUVOZANATIGA OID AYRIM MASALALAR 414-420

Jabbarova Yulduz Ibrohim qizi

SUN'IY INTELLEKTNING NOTO'G'RI XULOSALARI (GALLYUTSINATSIYALAR):

MOHIYATI, SABABLARI VA HUQUQIY TARTIBGA SOLISH ZARURATI 421-432

Burxonov Shahzod Burxon o'g'li

XALQARO MEHNAT STANDARTLARI VA MEHNAT SHAROITLARINI

TARTIBGA SOLISH 433-438

Avezov Umidjon Toshpulatovich

O'ZBEKISTONDA KASABA UYUSHMALARI FAOLIYATINING RIVOJLANISH

BOSQICHLARI TAHLILI 439-446

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Максудов Улугбек Курбанович

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ АКТИВНОСТИ

СТУДЕНТОВ В ИННОВАЦИОННЫХ И СТАРТАП-ПРОЕКТАХ

В УСЛОВИЯХ МИРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ 447-453

Lutfillayev Maxmud, Egamberdiyeva Feruza

SUN'IY INTELLEKT TUSHUNCHASI, TARIXI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI 454-458

Haqberdiyev Baxtiyor Rustamovich

O'QUV FAOLIYATI TAMOIYILLARIDA INTEGRATIV VA SINERGETIK YONDASHUVLAR 459-463

Jamolova Gulbadanbegim, Muhammadiyeva Elmera

TALABALARDA TAHLILIIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK

ASOSLARI 464-468

Mamajanov Raxmatilla Yakubjanovich

TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN KOMPLEKS

FOYDALANISHNING METODIK TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH 469-478

<i>Ishonkulov Ashraf Kurbonkulovich</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA TA'LIM JARAYONIDA INFORMAL TA'LIM YONDASHUVDAN FOYDALANISH ZAMONAVIY PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA	479-484
<i>Esboganova Baxit Daribayevna</i> UMUMTA'LIM MAKTABLARDA CHIZMACHILIK DARSLARIDA O'QUVCHILARGA AMALIY MASHG'ULOTLAR OLIB BORISH METODIKASI	485-490
<i>Kamalova Dilnavoz, Amurillayeva Munira</i> TEKNOLOGIYA DARSLARINI O'TISHDA SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI	491-495
<i>Абдуллаева Дилдора Улугбековна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРАВОВЫХ ДИСЦИПЛИН В ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗАХ	496-503
<i>Xamidova Zaynura Ramazonovna</i> STEAM TA'LIM TEKNOLOGIYASINING TA'LIM JARAYONIDA QO'LLANILISHI VA RIVOJLANISHIDA PEDAGOGIK MUAMMOLAR	504-508
<i>Mustayeva Guldora, Mustayeva Guliston</i> SCIENTIFIC FOUNDATIONS OF REFLECTION MECHANISMS IN PEDAGOGICAL ACTIVITY	509-514
<i>Avazova Munisa</i> TA'LIM DIZAYNIDA O'QUVCHILARNING MOTIVATSIYASINI OSHIRISH: GAMIFIKATSIYA VA INTERAKTIV METODLARNING TA'SIRI	515-517
<i>Abdullayeva Mohigul, Fazlitdinov Muhammadali</i> SUN'IY INTELLEKT VA AXBOROT TEKNOLOGIYALARINING XXI ASRDAGI ROLI HAMDA ULARNING TURLI SOHALARGA TA'SIRINI O'RGANISH	518-521
<i>Urinova Dilbar Abdusamat qizi</i> MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TA'LIM FAOLIYATINI MODERNIZATSIYA QILISHDA TARBIYACHILARNING OTA-ONALAR BILAN ISHLASHINI TAKOMILLASHTIRISH MEXANIZMLARI	522-526
<i>Turdaliyeva Qizlarxon Ilhomjon qizi</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILI O'QITISHNING FUNKSIONAL YONDASHUV METODLARI	527-532
<i>Baratov Jo'raqo'zi Shukurjon o'g'li</i> BO'LAJAK MUHANDISLARNI TAYYORLASHDA AMALIY MASHG'ULOTLARDA NOSTANDART TOPSHIRIQLARDAN FOYDALANISH METODIKASI	533-539
<i>Suvanova Gulbaxor Baxromovna</i> KO'P MILLATLI MAKTABLARDA MADANIYATLARARO KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY YONDASHUVLAR	540-543
<i>Qarshiyeva Muborak, Karshiyev Jaxongir</i> BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARINING LINGVISTIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH ORQALI XALQARO BAHOLASH DASTURLARI (PIRLS)GA TAYYORLASH USULLARI	544-547
<i>Djurayeva Nargis Narkulovna</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM PEDAGOGIKASIDA O'QUVCHILARDA NAFOSAT TARBIYASINING O'RNI	548-552

<i>Otabayev Iskandar Abdug'aniyevich</i> KREDIT-MODUL TIZIMI ORQALI O'QUV REJALARINI ISHLAB CHIQISH VA ULARNI AMALIY TATBIQ ETISH BOSQICHLARI	553-562
<i>Bozorov Zokir, Ravshanova O'g'ilshod</i> BO'LAJAK MATEMATIKA FAN O'QITUVCHILARINING PLANIMETRIYA BO'YICHA KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA TALABALAR MUSTAQIL ISHLARINING ROLI	563-568

Received: 15 April 2025

Accepted: 1 May 2025

Published: 10 May 2025

Article / Original Paper

ALGORITHM FOR FORENSIC LINGUISTIC EXAMINATION OF CLAIMS RELATED TO THREATS AND THREATS

Otajonova Dildor Bakhtiyarovna

Associate professor of Chirchik State Pedagogical University,
doctor of philosophy in philology (PhD)

Abstract. This article highlights the algorithm for forensic linguistic examination of claims related to scams and threats in the era of digital technologies and the work and results carried out in this area.

Keywords: scam and threat, forensic linguistic expertise, emoji, algorithm, digital technology, ICT.

HAQORAT VA TAHDIDLAR BILAN BOG'LIQ DA'VOLARNI SUD-LINGVISTIK EKSPERTIZADAN O'TKAZISH ALGORITMI

Otajonova Dildor Baxtiyarovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti dotsenti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: princess1986@bk.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar davrida haqorat va tahdidlar bilan bog'liq da'volarni sud-lingvistik ekspertizadan o'tkazish algoritmi va ushbu sohada amalga oshirilgan ishlar va natijalar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: haqorat va tahdid, sud-lingvistik ekspertiza, emoji, algoritm, raqamli texnologiya, IKT.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I5Y2025N51>

Kirish. Sud-lingvistik ekspertizaning bugungi holatini belgilovchi nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish shuni ko'rsatdiki, ularning aksariyati haqorat yoki tahdid holatlarida sud tomonidan tayinlanadi. Shundan kelib chiqib, biz ushbu da'volar bilan bog'liq holatlar chegarasida lingvistik ekspertiza o'tkazish algoritmini yaratishni maqsad qilib qo'ydik. Umuman olganda, ushbu algoritmda ko'rsatilgan lingvistik ekspertiza bosqichlari, albatta, ularning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, boshqa ish formatlari uchun ham tegishli bo'lishi mumkin.

Zamonaviy media nutqida haqorat, ehtimol, maqolalar, telereportajlar va ijtimoiy tarmoqlar va internet aloqalari mualliflari tomonidan qo'llaniladigan eng keng tarqalgan vositalardan biridir.

Ko'pincha ba'zi emojilarning ma'nosi haqidagi savol tuhmat bo'yicha bahslarda paydo bo'ladi. Tuhmat tushunchasi xalqaro huquqiy atama bo'lib, sha'ni, qadr-qimmati, obro'si va yaxshi nomini himoya qilish huquqlarini buzishning har xil turlariga nisbatan umumiy atama sifatida qo'llaniladi. «Tuhmat» tushunchasi ko'plab mamlakatlar qonunchiligida mavjud. Odatda, tuhmat qiluvchi ma'lumotlarga qonunni buzish, insofsiz xatti-harakatlar qilish, axloqsiz

xatti-harakatlar, ishda insofsizlik, sha'n va qadr-qimmat yoki ishbilarmonlik obro'siga putur etkazadigan ishbilarmonlik odob-axloqi yoki ish odatlarining buzilishi haqidagi da'volar kiradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Masalan, 2020-yilda avstraliyalik (Yangi Janubiy Uelsdan) ishi bo'lib, unda “ziplangan yuz” emojisidan iborat xabarni tuhmat deb hisoblash mumkinmi yoki yo'qmi, deb qaror qildi [38]. Bizning tadqiqotimiz uchun bu ish alohida qiziqish uyg'otadi, chunki unda lingvistik ekspertiza zarurati yoki aksincha, zarurat yo'qligi muhokama qilinadi. Bu ishda da'vogarda ham, javobgarda ham advokati bor. 2020-yilda sudlanuvchi o'zining twitter akkauntida da'vogarga oid 2019-yildagi OAV maqolasini qayta joylashtirdi. Foydalanuvchilarga ko'rinadigan maqolaning qisqacha mazmunidan ko'rinib turibdiki, sudya da'vogarga nisbatan «uning advokat sifatidagi vakolati haqida keskin izohlar» qilib, intizomiy ish qo'zg'atishni tavsiya qilgan. Bunga javoban ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilaridan biri shunday deb yozdi: «Bu 2019-yil iyul oyidagi voqea. Ammo bundan keyin unga nima bo'ldi?» Ayblanuvchi bu savolga bitta emoji bilan javob berdi: «-ziplangan yuz (🤪)».

3-rasm. Burrows v Houda ishidan Twitter yozishmalarining bir qismi

Bunga da'vogar da'vo arizasi bilan javob berdi. Uning fikricha, maqolaning asl reposti ham, emojilardan iborat xabar ham sudlanuvchining tuhmati edi.

Yangi Janubiy Uelsda tuhmat jarayoni bir necha bosqichlardan o'tadi va ish bo'yicha yakuniy qaror (hali?) chop etilmagan.

Emoji talqini masalasida sudya (Gibson DCJ) uning umumiy konsepsiyasiga va xususan, ziplangan yuz kulgichining ma'nosiga bir necha sahifa bag'ishlaydi. Qaror matnidan emoji ma'nosini aniqlash uchun sud tomonidan tan olingan bir nechta prinsiplarni aniqlash mumkin [1].

1. Postning ma'nosi — bu holda, emoji tvit — post atrofidagi barcha holatlardan kelib chiqib, “oddiy mulohazali o'quvchi” qanday fikrda bo'lishidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

2. Emoji ma'nosini aniqlash uchun mutaxassislarni jalb qilish majburiy emas; sudya bu qiymatni mustaqil ravishda aniqlashi mumkin.

3. Emoji ma'nosini aniqlash uchun sudya onlayn lug'atlardan foydalanishi mumkin, lekin u yerda berilgan ta'riflarga qat'iy rioya qilish talab qilinmaydi.

4. Emoji «jiddiy ma'noga» ega bo'lishi mumkin (masalan, huquqbuzarlik haqida xabar berish) va bu nafaqat mustaqil ma'noga ega bo'lmagan rasmlar.

5. Emojilarning ma'nosi talqinning har qanday formal qoidalari asosida emas, balki nashrning «umumiy taassuroti» asosida aniqlanadi.

Emojipediya tayanib, sudya “og'zi ziplangan yuz” kulgichi “sir” degan ma'noni anglatishi mumkinligini ta'kidlaydi. Biroq, sudya ushbu ta'rifga e'tibor berib, emoji ma'nosini lug'atga qat'iy muvofiq talqin qilmasligini darhol aniqlaydi: nashr etkazgan ma'no nashrning umumiy taassurotiga qarab belgilanadi.

Da'vogarning nazariyasiga ko'ra, sudlanuvchi emoji yordamida maqolada aytib o'tilgan intizomiy sud jarayoni da'vogar uchun noqulay yakunlanganligini anglatadi. "Janob Rasmussen [da'vogarning advokati] "ziplangan yuz" kulgichi ming so'zga arziydi, deb ta'kidlamoqda – emoji qaror da'vogar uchun noqulay bo'lganini bildiradi, biroq sudlanuvchi sud jarayonining natijasini oshkor qilishga haqli emas, va buning o'rniga, o'tgan yilgi gazetadagi maqolani qayta joylashtirib, o'quvchiga qolganini taxmin qilish uchun «ziplangan yuz» dan foydalanib, unga shama qilishga majbur bo'ladi [2].

Sudya bahsli xabar, aslida, da'vogar tomonidan e'lon qilingan ma'noga ega bo'lishi mumkin degan xulosaga keldi (the imputation pleaded ... is reasonably capable of being conveyed).

Avstraliyalik sudya taqdim etilgan kulgichni to'g'ri talqin qildi, ammo bizning nuqtai nazarimizdan, har qanday holatda ham, bunday vaziyatlarni obyektiv baholash uchun taqdim etilgan xabarning kontekstini hisobga olgan holda lingvistik ekspertiza talab qilinadi. Xuddi shu E. Goldmanning ta'kidlashicha, Qo'rama Shtatlarda jamoat manfaatlariga ega bo'lgan nashrlar uchun so'z erkinligi ko'proq himoyalanganligi sababli ishning natijasi boshqacha bo'lishi mumkin (ko'pgina shtatlarda bunday hollarda yozma qonun isbotlash yukini sudlanuvchi foydasiga qayta taqsimlaydi). «Ziplangan yuz»emoji ko'p mumkin bo'lgan ma'noga ega, biroq sudya tuhmat bo'lishi mumkin bo'lgan bir ma'noni aniqladi. ... Biroq, AQSH sudida, agar da'vogar tuhmat qiymati nafaqat mumkin, balki ehtimol»ekanligini tasdiqlovchi qo'shimcha dalillar keltirmaganida, ba'zi sudyalarda bunday tuhmat da'vosini ko'rib chiqishdan bosh tortgan bo'lardi [3].

Bizning tadqiqotimiz uchun muhim bo'lgan ushbu ishning asosiy xulosasi shundan iboratki, prinsipial jihatdan, hatto bitta emojidan kelgan xabar ham ushbu noverbal belgining semantik farqlovchi funksiyasiga asoslanib, tuhmat sifatida tan olinishi mumkin.

Yuqorida keltirilgan sud ishlarini tanlash va huquqshunos olimlarning fikr-mulohazalari bizga emojining qonundagi ma'nosi haqida quyidagi xulosalar chiqarishga imkon beradi.

1. Har qanday aloqa vositasi singari, emoji ham, qoida tariqasida, yuridik ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Emojidan foydalanib, siz shartnoma tuzishingiz, sha'ni va qadr-qimmatiga putur yetkazishingiz, odamga tuhmat qilishingiz, «qotillik tahdidi» jinoyatini qilishingiz, terroristik harakatga sherik bo'lishingiz va hk.

2. Yuridik maqsadlarda kulgichning ma'nosini aniqlashda emoji ko'rinishi yozishma ishtirokchisi qurilmasidagi bilan aynan bir xil bo'lishini ta'minlash kerak (dasturiy ta'minotning bir xil versiyasidan foydalanish kerak va hokazo).

3. Emoji o'z ichiga olgan matnni talqin qilish tamoyillari odatda oddiy matnni sharhlash bilan bir xil. Bu yerda asosiy savol — oddiy aqli o'quvchi barcha hamrohlik qiluvchi omillarni hisobga olgan holda xabarni qanday tushunishi.

4. Xabarlarni emojilar bilan sharhlashda nafaqat emojilarning odatiy («lug'at») ma'nosini, balki xabarning mazmunini va xabarni yetkazish bilan bog'liq barcha holatlarni hisobga olish kerak: oldingi yozishmalar, tomonlarning keyingi xatti-harakatlari, ularning odatiy amaliyoti va boshqalar.

5. Emoji ma'nosi yozishmalar ishtirokchilari mansub bo'lgan ijtimoiy guruhga (millat, yosh va boshqalar) qarab sezilarli darajada farq qilishi mumkin. Xabarni sharhlashda bu omil ham hisobga olinishi kerak.

6. Emoji ma'nosini aniqlash uchun mutaxassislarni jalb qilish majburiy emas; sudya bu qiymatni o'z tajribasiga asoslanib mustaqil ravishda aniqlashi mumkin (va ba'zi yurisdiksiyalarda bu rol hakamlar hay'atiga berilishi mumkin). Biroq, aniq bo'lmagan holatlarda, masalan, jinoiy jargonni talqin qilish uchun ekspertiza o'tkazish mutlaqo oqilona qadamdir.

7. Emojidan iborat xabar yozma shakl talabiga javob beradimi, degan savol ochiqlicha qolmoqda.

8. Hatto bitta emojidan kelgan xabar (masalan, 📄) ba'zi hollarda taklifning haqiqiy qabul qilinishi yoki shu tarzda tuzilgan shartnomadagi «imzo» sifatida tan olinishi mumkin.

Tahlil va natijalar. Haqoratlangan hollarda lingvistik ekspertizani tayinlash va o'tkazishda, boshqa har qanday ekspertiza singari, keyinchalik tadqiqotning borishi va natijalariga ta'sir qiladigan kamchiliklar va xatolar yuzaga kelishi mumkin, bu esa olingan xulosalarning asosiligi va ishonchliligiga shubha tug'dirishi mumkin. Bunday oqibatlarining oldini olish uchun yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatolar haqida aniq tushunchaga ega bo'lish, shuningdek, yuzaga keladigan muammolarni hal qilish yo'llarini bilish kerak.

1-bosqich. Ekspertizani tayinlash va o'tkazishning qonuniyligini tahlil qilish.

Haqorat og'zaki jinoyatdir, shuning uchun haqoratning mavjudligi yoki yo'qligi faktini aniqlash sudning vazifasi va sof huquqiy masala bo'lib, tilshunos mutaxassis buni hal qilishga haqli emas. Mutaxassis tadqiqotni faqat o'zining maxsus bilimiga, ya'ni tilshunoslik sohasidagi bilimiga muvofiq olib borishi kerak.

Bu shuni anglatadiki, tilshunos taqdim etilgan obyektini faqat munozarali matnning haqoratli belgilarini aniqlash va ushbu matnning haqoratli xususiyati ma'lum bir shaxsga tegishli yoki yo'qligini aniqlash uchun tekshirishi mumkin.

Haqoratlanganlik holatlarida lingvistik ekspertiza tayinlashda eng ko'p uchraydigan xato jismoniy va yuridik shaxslarning sha'ni va qadr-qimmatini, ishchanlik obro'sini himoya qilish holatlarida faktlarni aniqlash bilan bog'liq savollarni ko'tarishdir. Muayyan jismoniy yoki yuridik shaxsga nisbatan bayonot shaklida ifodalangan salbiy ma'lumotlarni aniqlash uchun lingvistik tadqiqotlar o'tkazish zaruriyatini farqlash muhimdir.

Fuqarolarning sha'ni va qadr-qimmatini, shuningdek, fuqarolar va yuridik shaxslarning ishchanlik obro'sini himoya qilish bo'yicha ishlarda da'vogar to'g'risidagi ma'lumotlarning tuhmat qiluvchi xususiyati ish uchun ahamiyatli bo'lgan holatlardan biridir. Ushbu fakt (ma'lumotlarning tuhmat yoki tuhmatsezligi) ish bo'yicha aniq ish yuritish doirasida aniqlanishi kerak, sudya, tergovchi yoki boshqa vakolatli shaxs tomonidan belgilanadi va tilshunos mutaxassisning vakolatiga kirmaydi. Biroq, tuhmat ma'lumotlari — bu amaldagi qonunchilikning fuqarosi (yoki yuridik shaxsi) tomonidan buzilganlik, nohaq xatti-harakatlar sodir etilganligi, shaxsiy, jamoat yoki siyosiy hayotda noto'g'ri, axloqsiz xatti-harakatlar, ishlab chiqarish, iqtisodiy va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishda nohaqlik, biznes etikasi yoki biznes-do'stlikni buzish to'g'risidagi da'volarni o'z ichiga olgan ma'lumotlar.

2-bosqich. Mutaxassis tilshunos tomonidan o'zini qiziqtirgan ma'lumotlarni aniqlashda uning huquqiy imkoniyatlaridan foydalanish.

Bundan kelib chiqadiki, mutaxassis tilshunos o'z vakolati doirasida quyidagi ma'lumotlarni belgilashga haqli:

- bahsli materiallarda muayyan jismoniy yoki yuridik shaxsga oid ma'lumotlarning mavjudligi;

- ushbu ma'lumotlarning salbiy xususiyati (mavjud qonun hujjatlarini buzish, insofsiz harakat qilish, shaxsiy, ijtimoiy yoki siyosiy hayotda noto'g'ri, axloqsiz xatti-harakatlar, ishlab chiqarish, iqtisodiy va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishda insofsizlik, ishbilarmonlik odob-axloqi yoki ishbilarmonlik odatlarini buzish).

Agar tilshunos mutaxassis tomonidan aniqlangan ushbu uchta element mavjud bo'lsa, vakolatli shaxs tuhmat qiluvchi ma'lumotlar mavjud degan xulosaga keladi.

3-bosqich. O'tkazilgan tadqiqotlar va lingvistik ekspertiza o'tkazish amaliyoti asosida biz tomonidan tavsiya etilgan savollarning taxminiy ro'yxatiga – taqdim etilgan so'z yoki matn ma'lum bir shaxsga tegishlimi degan asosiy xulosa chiqarish uchun javob berish.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, fuqarolarning sha'ni va qadr-qimmatini, shuningdek, fuqarolar va yuridik shaxslarning ishchanlik obro'sini himoya qilish bo'yicha ishlarda lingvistik ekspertiza o'tkazish amaliyotida mutaxassislarga quyidagi savollarni berishni tavsiya qilamiz:

1. Tadqiqot uchun taqdim etilgan materiallarda ... (jismoniy yoki yuridik shaxs ko'rsatilgan) haqida ma'lumotlar mavjudmi?

2. Agar ma'lumot mavjud bo'lsa, u salbiymi?

3. Agar salbiy ma'lumot bo'lsa, u qanday shaklda ifodalanadi: bayonot, baho, fikr yoki hukm? O'z navbatida, haqorat — bu nomaqbul shaklda ifodalangan ma'lum bir shaxsga qaratilgan salbiy til birliklari. Ekspertni haqorat qilish belgilarini aniqlash uchun lingvistik ekspertiza o'tkazish jarayonida, bizning fikrimizcha, quyidagi vazifalarni hal qilish kerak:

- adresatga qaratilgan nutq ta'sirini o'rnatish (aniq bir shaxsga qaratilgan);
- ushbu nutq ta'sirining tabiatini aniqlash (salbiy/ijobiy),
- ifoda shaklini o'rnatish (odobsiz/norma doirasida)

Ushbu muammolarni hal qilish ekspertga asosiy xulosa chiqarish imkonini beradi — taqdim etilgan so'z yoki matn aniq bir shaxsga tegishlimi — ... (to'liq ism)? / Tadqiqot uchun taqdim etilgan so'z yoki matn aniq bir shaxsga qaratilganmi — ... (to'liq ism)? Bunday xulosaga kelganda, tilshunos bahsli materiallarda har qanday nominatsiyalar, ya'ni ma'lum bir shaxsning ko'rsatkichlari mavjudligini aniqlashi kerak. Matnning ma'lum bir adresatga qaratilganligini aniqlash huquqbuzarlikni haqorat sifatida kvalifikatsiya qilishning muhim belgisidir. Agar tilshunos matnda ushbu xususiyat yo'qligini aniqlasa, sud noqonuniy harakatni haqorat deb tan olmaydi.

4-bosqich. Butun obyekttni tahlil qilish orqali matnning yo'nalishini aniqlash.

Muhim jihat shundaki, nutqda shaxsning to'liq ismi, otasining ismi va familiyasi juda kam qo'llaniladi (rasmiy ishbilarmonlik uslubi doirasida yaratilgan matnlar bundan mustasno). O'rganilayotgan materiallarda qabul qiluvchining belgilanishi ko'pincha bilvosita bo'ladi, masalan, faqat familiya yoki to'liq bo'lmagan tegishli ism ishlatiladi, olmoshlar ham ishlatilishi mumkin (siz, u, bu, bu va boshqalar). Ko'pincha murojaat qiluvchi matnda adabiy til me'yorlaridan tashqariga chiqadigan so'z bilan belgilanadigan holatlar mavjud (tasvirli, odobsiz va boshqalar). Bunday hollarda sud muhokamasi ishtirokchilarining savollari bo'lgan qismini emas, balki butun obyekttni tekshirish muhimdir. Barcha materiallarni o'rganib, ishning holatlarini bilib, ekspert matnning yo'nalishini aniqlay oladi.

Qanday qilib (obyektning nomi yoki ma'lum bir tirnoqni ko'rsatgan holda) ma'lum bir shaxsga tegishli ekanligini aniqlagandan so'ng, bu kontekstda uning tabiati — salbiy, ijobiy yoki neytralmi? Bu savolga javob berayotganda, tilshunos bayonotning salbiy xususiyatini aniqlashi kerak. Asosan, inkor semantika, ya'ni leksik birliklarning semantik ma'nosi alohida va

jamlangan holda belgilanadi. Biroq, salbiy tabiat aniq ifodalanmagan holatlar mavjud. Bu turli xil badiiy usullardan foydalanish (ironiya, til o'yinlari va boshqalar) bo'lishi mumkin yoki ibora neytral bo'lishi mumkin, ammo matnning umumiy mazmuni yoki har qanday tashqi omillar ta'siri ostida salbiy xarakter paydo bo'ladi. Bunday hollarda obyektning bir butun sifatida tahlil qilish, materialning g'oyaviy-tematik yo'nalishini o'rnatish, ekstralingvistik omillarni hisobga olish kerak.

5-bosqich. Taqdim etilgan so'z yoki matnni til normasiga muvofiqligi nuqtai nazaridan aniqlash.

Keyingi bosqich, ekspert xulosasining oldingi xulosalarini umumlashtirib, so'z yoki matn qanday shaklda ifodalanganligini aniqlash — odobsizmi yoki lingvistik me'yor doirasidami? Tilshunoslik nuqtai nazaridan, so'zlashuvning nomaqbul shakli — bu umumiy til normalariga, shuningdek, ma'lum bir til muhiti me'yorlariga mos kelmaydigan lisoniy birliklardan foydalanishdir. «Nomaqbul» tushunchasi bilan bog'liq bo'lgan ifoda shaklini aniqlash uchun tilshunos har tomonlama tahlil qilishi kerak: xabarning maqsadli yo'nalishini baholash, matn uslubini o'rnatish, axloq me'yorlaridan chetga chiqishlar mavjudligini / yo'qligini aniqlash, va til, va iloji bo'lsa, ishtirokchilarning holati va holatini hisobga olish (agar bu ma'lumot mavjud bo'lsa yoki taqdim etilgan bo'lsa).

Haqorat ishi bo'yicha xulosa chiqarishda ushbu bosqichma-bosqich tavsiya, bizning fikrimizcha, mutaxassisga keraksiz ishlardan qochish imkonini beradi va tadqiqot jarayonini optimallashtirish va tadqiqot uchun taqdim etilgan materiallarda aniq ma'lumotlarni aniqlashga qaratilgan.

6-bosqich. Ekspertizani tayinlagan shaxslar tomonidan ushbu vaziyatni hal qilish uchun savolning mumkin bo'lgan noto'g'riligi bilan bog'liq muammolarni aniqlash.

Sud ishlari amaliyotida lingvistik ekspertizani tayinlagan shaxs yoki organ tomonidan quyidagi guruhlarga bo'linishi mumkin bo'lgan noto'g'ri savollar shakllantirilganda vaziyatlar yuzaga kelishi mumkin:

1. Mutaxassis tilshunosning vakolatiga kirmaydigan savollar, ya'ni tilshunoslik sohasidagi maxsus bilimlar doirasidan tashqariga chiqadigan savollar. Masalan, «Taqdim etilgan ibora/so'z/ibora qabul qiluvchiga qanday ta'sir qiladi?» kabi savol berish mutaxassis tilshunosning vakolatidan tashqarida, chunki inson ongiga har qanday ta'sir qilish masalasi psixologiya sohasidagi maxsus bilimlar yordamida hal qilinadi. Bunday savolni qo'yishda tilshunos o'z xulosasida bu masala uning vakolatidan tashqarida ekanligini va bu muammoni hal qilish uchun boshqa maxsus bilim sohasidagi mutaxassisni, ya'ni ekspert-psixologni jalb qilish zarurligini ko'rsatishi kerak.

2. Sud yoki jarayonni olib boruvchi boshqa shaxs tomonidan hal qilinishi kerak bo'lgan har qanday faktlarni huquqiy kvalifikatsiya qilish bilan bog'liq masalalar. Shuni esda tutish kerakki, haqorat qilish holatlarida ekspertiza tayinlashda ekspert, niyatning mavjudligini aniqlash va bayonotlarning haqiqat yoki yolg'onligini aniqlash bilan bog'liq masalalarni hal qila olmaydi. Ushbu savollar ish bo'yicha aniq ish yuritish doirasida aniqlanishi kerak va tilshunos mutaxassisning vakolatiga kirmaydi. Ya'ni, «Taqdim etilgan gap haqiqatga to'g'ri keladimi?» yoki «Manzil vakilining harakatlarida niyat bormi?» kabi savollarni qo'yish to'g'ri emas. Yuridik malakaga oid savollar tug'ilgan taqdirda, ekspert ekspertiza o'tkazishni tayinlagan organni savol yoki savollarning noto'g'ri ko'tarilganligi to'g'risida xabardor qilishi kerak (agar to'g'ri

tuzilgan boshqa savollar mavjud bo'lsa, xulosa matnida tegishli ko'rsatmalar bering, agar javob berish mumkin bo'lgan boshqa savollar bo'lmasa, iltimosnoma orqali).

3) Yetakchi bo'lgan savollar (ya'ni javoblarni to'g'ridan to'g'ri yoki bilvosita shaklda o'z ichiga olganlar). Masalan, «Taqdim etilgan ibora gapmi?», yoki «Matnda qanday haqorat alomatlari bor?» kabi savollar.

Bunday savollarni keltirayotganda ekspert o'z mutaxassisida ularning mohiyatini o'rganishi, ushbu savol nima uchun yetakchilik qilayotganligini tasdiqlashi va savolning to'g'ri shakllantirilishi variantini taqdim etishi kerak, bu esa qo'yilgan savolning ma'nosini anglatadi.

4) O'rganilgan materialning yetarli hajmi yetarli emasligi yoki o'rganish obyektining sifatsizligi tufayli javob bera olmaydigan savollar.

Tadqiqot uchun ko'proq material kerakligi ayon bo'lgan taqdirda, ekspert (mutaxassis) bu haqda ekspert tashkilotiga ma'lum qilishi kerak, shunda ular, o'z navbatida, ekspertizani buyurgan organga qo'shimcha materiallarni taqdim etish to'g'risida ariza topshirishadi yoki mijozga to'g'ridan to'g'ri (agar u mutaxassisning fikri bo'lsa) to'liq va obyektiv tahlil uchun barcha mumkin bo'lgan materiallarni taqdim etish zarurligi haqida ma'lumot berishadi. Haqorat holatlarida tekshirishning bir qismi sifatida obyekt ko'pincha kattaroq matnning bir qismi bo'lgan ibora yoki so'zga aylanadi. Bunday holda, butun obyekt u yaratilgan asl shaklda so'rash kerak. Agar obyekt sifatsizligi sababli tekshirish mumkin bo'lmasa (masalan, matnning skanerlangan nusxasini o'qish qiyin bo'lsa yoki matn o'qib bo'lmaydigan qo'l yozuvida qo'lda yozilgan bo'lsa yoki raqamli tashuvchi tekshirilishi kerak bo'lgan obyekt takrorlamasa), ya'ni, obyekt tekshirish uchun yaroqsiz, keyin ekspert buni ekspertizani tayinlagan organga murojaatida (agar obyekt butunlay yaroqsiz bo'lsa) yoki o'rganish obyektining qisman yaroqsizligi to'g'risida xulosasida (agar obyekt qisman yaroqsiz bo'lsa) ko'rsatishi kerak.

Har bir alohida holatda, ekspert unga savolni noto'g'ri shakllantirish muammosini bartaraf etishga yordam beradigan bir qator harakatlarni amalga oshirishi yoki ekspertiza tayinlagan shaxslar tomonidan ushbu vaziyatni keyingi hal qilish uchun tegishli organlarga xabar berishi kerak.

Tilshunos o'z oldiga qo'yilishi mumkin bo'lgan vazifalarni aniq tushunishi, haqorat holatlari bo'yicha lingvistik ekspertiza tayinlashda xato va kamchiliklar aniqlansa, ularni to'g'ri hal etishi kerak. Aks holda, lingvistik tadqiqotlarni tayinlash va o'tkazishdagi bunday muammolar noto'g'ri, asossiz xulosalar chiqarishga olib kelishi mumkin va natijada – ish yuritishning adolatsiz hal etilishiga olib keladi.

7-bosqich. Adresatning til resurslarini tejash istagi nuqtai nazaridan Internet matn tahlilining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish.

Zamonaviy sharoitda yaratilgan internet matni nafaqat hissiy-ekspressiv funksiya bilan, balki ma'lum bir kommunikativ maqsadni qo'ygan holda ma'ruzachining nutq ta'sirini o'z ichiga olgan ma'ruzachi funksiyasi bilan ham tavsiflanadi. Shuning uchun ham yaqinda ijtimoiy tarmoqlar va internet aloqalarida xabar yuborish uchun tezkor messenjerlarning rivojlanishi munosabati bilan emoji (yapon tilidan tarjima qilinganda «hissiyot surati» degan ma'noni anglatadi) — «xalqaro standart asosida yaratilgan murakkab semiotik belgilar yoki piktogrammalar» Unicode shriftlari hissiyotlar yoki g'oyalarni vizualizatsiya qilish va yuqori tezlikda uzatish vositasi sifatida ishlatiladi" [85]. Umuman olganda, emoji hissiyot tasvirini, shuningdek, ma'lum bir kundalik narsa, g'oya yoki artefakt tasvirini o'z ichiga olgan so'zning

metaforik ko'chirilishiga asoslangan kontekstni hosil qiladi: Bu kompyuter vositachiligidagi muloqotning bunday matnlari tobora ko'proq sud-tibbiy tilshunoslik ekspertizasi (keyingi o'rinlarda SLE deb ataladi) obyektlariga aylanib bormoqda – bu turli toifadagi holatlar doirasida jinoiy ahamiyatga ega ma'lumotlarni o'rganish orqali faktik ma'lumotlarni olish maqsadida amalga oshirilgan protsessual harakat bo'lib, ularning tipiklari tuhmat, haqorat, ekstremizm va og'zaki tahdiddir.

Muhokama. Tahdidning taklif mazmunining semantik bloklari joriy qonun hujjatlarining moddalariga muvofiq muayyan jinoiy ishlarda SLE o'tkazish amaliyotida aniqlanishi kerak. Shu bilan birga, sud-tibbiy ekspertizasini o'tkazishda, bundan tashqari, muloqotning noverbal tarkibiy qismlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Bu so'zlashuvning menaziv tarkibiy qismini shakllantirish uchun vosita bo'lib xizmat qiladi, bu esa ziddiyatli nutq aksiyasi sifatida tahdid yaratish uchun zarurdir.

Jonli muloqotda, birinchi navbatda, bu tahdidning ohangi, yuz ifodalari, imo-ishoralar (qat'iy tahdidli qarash, mos keladigan tajovuzkor ohang, qurol namoyishi) yordamida vizual tahdidni yaratish vositasi bo'lib xizmat qiluvchi multimodal komponentlarga tegishli, o'ng qo'lning bosh barmog'ini bo'yin bo'ylab yon tomondan yon tomonga ushlab turish va hokazo). Matnlar tabiatda tobora ko'proq polikod (kreollashtirilgan) bo'lib borayotgan internet muloqotida emoji ham tahdid yaratish vositasi bo'lib, uning tavsifi bayonning mantiqiy-sintaktik tarkibiy qismini to'liq matn bilan ishlashda bo'lgani kabi nazarda tutish bilan bog'liq ekspertning qo'shimcha harakatlarini talab qiladi.

Emojilarni lingvistik o'rganishda internet nutqining bo'shlig'ida qaysi noverbal aloqa komponentlaridan foydalanish prinsiplaridan biri matnning illocutionida manzilning leksik vositalarni saqlab qolish istagi ekanligini hisobga olish zarur. Inson miyasining funksiyasi ushbu prinsipga asoslanadi, uning asosida inson berilgan til vazifasini hal qilish uchun eng kam xarajatli harakat foydasiga tanlov qiladi. Shuning uchun, matnli xabarni yaratishda, inson odatda minimal og'zaki vositalardan foydalangan holda eng aniq ifodalangan ma'noni yetkazishga intiladi. Bu internet matnidagi noverbal komponentlarning og'zaki bo'lganlarga nisbatan ustunligiga tez tendensiyaning sababi, bu emodzilarining tobora ommalashib borayotganini tushuntiradi. Kompyuter vositasida muloqotda noverbal komponentlardan foydalanish shu qadar aniq bo'lib bormoqdaki, emoji og'zaki komponentlarni, shu jumladan jinoiy tahdid matnini yaratishda to'liq almashtira oladi. Lingvistik ekspertiza muloqotni o'zining funksional jihati bo'yicha ma'ruzachining maqsadi va niyatlari nuqtai nazaridan tekshiradi. Shu munosabat bilan, SLEni o'tkazishda pragmatik jihat muhim ahamiyatga ega, chunki u konfliktli nutq aktining tegishli komponentini (tasviriy, perlokatsion) o'rganishga va nutqni modellashtirishga yordam beradi.

Emoji tahdidi bayonotlarida, birinchi navbatda, o'xshash janrdagi matnlar uchun V.V.Dementev yozganidek, tegishli prosodik komponentni ta'minlash uchun, birinchi navbatda, ma'lum bir tahdidli ohangni («model tonallik») ta'kidlash kerak [4]. Tahdidlarni ifodalashda emoji boshqalar tomonidan ham amalga oshirilishi mumkin:

- tahdidni qabul qiluvchiga ishora qilish funksiyasi
- gap tarkibida formal semantik komponentni almashtirish vazifasi;
- xabarni kuchaytirish funksiyasi;
- semantik konvolyutsiya funksiyasi;
- provokatsion funksiya;

- ogʻzaki ifodalangan maʼnoni yoʻq qilish funksiyasi;
- kinoya va kinoyani ifodalash vazifasi [5].

Internet-muloqotda tahdid koʻrinishida ogʻzaki tajovuzni ifodalashga qodir emoji-larning lingvistik tavsifi uchun, uning taklif mazmunining oʻziga xos variantlarini hisobga olgan holda, noverbal tarkibiy qismlarning ayrimlarini aniqlash mumkin. Emojining barcha maʼnolarini dekodlash Apple operatsion tizimi asosida yaratilgan va jamoat mulki boʻlgan ingliz tilidagi «Emojipedia» elektron ensiklopediyasi asosida amalga oshirilishi mumkin.

Tilshunoslar hamjamiyatiga kompyuter aloqasining zamonaviy matnlarida ogʻzaki tajovuzkorlik (shu jumladan tahdidlar) namoyon boʻlishi bilan bogʻliq muammolarni hal qilishda yordam berish uchun onlayn platforma yoki sharhlar bilan elektron ensiklopediya, va ogʻzaki tajovuzning turli koʻrinishlariga ega boʻlgan, shu jumladan tahdid koʻrinishidagi turli bayonotlarning aniq misollari bilan taʼminlangan muloqotning bunday noverbal tarkibiy qismlarining tavsiflarini ishlab chiqish zarur deb hisoblaymiz.

Xulosa. Shunday qilib, noverbal komponentlar sifatida kulgichlar va emoji-lar kompyuter vositachiligidagi muloqotning zamonaviy gipermatnlarining eng muhim tarkibiy qismidir. Matnning emotsional va ifodali tarkibiy qismini yetkazishning dastlabki vositasi boʻlgan holda, emotsionallar metaforik emoji-larga aylantirildi. Bu vositalar hissiyotlardan tashqari, tahdid shaklida ogʻzaki tajovuz matnining tahlilida muhim rol oʻynaydigan gʻoyalari, obyektlar, ashyolarni ham ifoda etadi.

Tahdidni aniqlash amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq oʻtkaziladigan sud-lingvistik ekspertizasi doirasida amalga oshiriladi. Emoji semiotikasi tahdididagi lingvistik belgi sifatida ularning semantik, sintaktik va lingvopragmatik tarkibiy qismlarini menassivning taklif mazmuniga muvofiq tahlil qilishni oʻz ichiga oladi. Emojilarni tahlil qilish, dekodlash va verbalizatsiya qilish mutaxassis uchun katta qiyinchilik tugʻdirganligi sababli, aloqaning noverbal tarkibiy qismlari tavsifi va ogʻzaki tajovuzning turli koʻrinishlari, shu jumladan tahdidlar haqidagi bayonotlar misollari bilan elektron ensiklopediya yaratish kerak, bu umuman internet aloqalarida ogʻzaki tajovuzning namoyon boʻlishi bilan bogʻliq boʻlgan SLE doirasidagi turli muammolarni hal qilishda yordam beradi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Баранов А. Н. Лингвистическая экспертиза текста: теория и практика: учеб. пособие. М.: Флинта; Наука, 2007. S. 399.
2. Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза: курс общей теории. -М., 2006.
3. Герасина Д. А. Судебная лингвистическая экспертиза через призму дел о защите деловую репутацию// Евразийское научное сообщество. 2015, № 6, С.94-96.
4. Будко Т. В. Судово-лингвистична та несудова (Наукова) лингвистична экспертиза (теоретико-правовой аспект). - С. 314-320.
5. Грачев М. А. Проблема становления и формирования лингвокриминалистики как науки // Вестник Нижегородского университета имени Н. И. Лобачевского. Лингвистика. 2010. № 4 (2). S. 499.
6. Судебная экспертиза в гражданском судопроизводстве: организация и практика: научн. - практ. пособие/ Йе. R. Россинская [i dr.]; pod obsh. Ред. Е. R. Россинского. Москва: Юрайт, 2010. 535с.
7. Хайитов Х. Qonun ijodkorligida yuridik-lingvistik ekspertiza oʻtkazishning tashkiliy va huquqiy masalalari. Monografiya. Toshkent 2012. – B. 50.

8. Xudoyberdiev A. Normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini ekspertizadan o'tkazish tartibi va uning amaliy ahamiyati / Demokratlashtirish va inson huquqlari. – 3/2022.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).